

Ilolammilta Heikkilään – viimeinen kesä Karjalassa

Keväällä -44 pääsin kolmannelle luokalle Sortavalan maalaiskunnan Ilomäen kansakoulusta. Kevätjuhlaan minulle tehtiin keltaiseksi värjätystä vanhasta verhosta uusi mekko, jonka etumukseen Hilikka kirjaili kukkia. Sain uudet paperinarukengätkin, joissa oli taipuvat faneripalapohjat, joten aika hienona menin koululle. Sama puku minulle oli jo äitienpäivillä, missä lausuin Koskenniemen kirjoittaman pienen kertomuksen: ”Oli varhainen kesäaamu, kun äitini käteen nojaten astuin kotini ovesta ulos...” – oliko juttu enteellinen? – äidit pyyhkivät silmiään.

Ennen koulun loppumista me alakoululaisetkin kylvimme pienen yhteisen kasvimaan koulun taakse pellolle. Opettaja kehotti meitä käymään kitkemässä ja kastelemaan sitä kesäloman aikana. Ajattelin muistaa postinhakureissulla huolehtia siitä. Muistan käyneeni lähes joka päivä opettajan asuntoon vievien portaiden alarapulta noutamassa Laatokka- lehden, Kotiliesikin tuli parin viikon välein ja Herää valvomaan -lehti silloin tällöin. Se lehti tuntui niin värittömältä ja ikävältä, kun ei ollut yhtään kuvaakaan.

Kasvimaata kävin monta kertaa katsomassa, mutta siellä se rehoitti rikkaruohon vallassa, kukaan ei ollut käynyt kitkemässä, enkä minäkään sitten ruvennut. Varmaan lapsillakin oli jo toiset tehtävät ja huolet. Kylvin myös kotipuutarhaan pienen porkkanamaan, sellaisen ehkä neljän neliön suuruisen. Siitä kyllä pidinkin hyvän huolen, niin että syyskuussa evakkoon lähtiessä siinä oli paksuja, pitkiä porkkanoita.

Juhannus lähestyi, ja niin alkoi jylinä kuulua Kannakselta. Eräänä päivänä kotipihalla ollessani kuului lentokoneen ääntä ja kun seurasin konetta katseellani, niin yhtäkkiä siitä alkoi putoilla pommeja Kuokkaniemen suunnalla. Matkaa putoamispaikkaan oli ehkä pari kilometriä. Katselin ihan rauhallisena, eikä minua jostain syystä ollenkaan pelottanut. Myöhemmin käytiin katsomassa pellolle tulleita suuria kuoppia. Mitään muuta vahinkoa pommituksesta ei ollut tullut.

Juhannusaattona Ilomäen nuoret lähtivät retkelle Piilolammille, joka oli kaukana meidän metsien takana. Hilikka ja Anja olivat tietysti mukana, olivathan he jo 16- ja 13-vuotiaita. Reutosin mukaan, mutta eihän sitä penskoja oteta, haikeana jäin katsomaan toisten menoa. Retkeläisillä oli ollut mukava kesäyö, kiiltomatojakin olivat nähneet.

Tykkien jymy kuului kaukaa uhkaavana. Äiti näytti aina huolestuneelta, vaikka tietenkin paistoi pullat ja piiraat, laittoi paistin uuniin. Rapun pieleen isä toi koivut ja pihlajat, mutta ei oikein kuitenkaan tuntunut hyvältä. Jos väliin oli pieni hiljainen tuokio, kerkisin jo uskoa, että nyt se sota on ohi ja kaikki niin kuin

ennenkin. En olisi varmaan ollut niin huolissani, jos eivät aikaihmiset olisi puhuneet keskenään asiasta.

Monena iltana menimme koko perhe suureen kamariin ja rukoilimme polvillamme Jumalaa apuun. Minun ahdistustani se oikeastaan vain lisäsi, ajattelin että tämä on hirveän kamala asia, kun näin paljon pitää rukoilla.

Heinäkuussa vihollisen eteneminen pysähtyi ja alettiin tehdä heinää. Isä kyllä joutui jotain rautatiesiltaa vartioimaan ja oli pois kotoa monta viikkoa, joten naisvoimin touhuttiin pellolla. Hilikka ajoi Into-hevosella niittokonetta ja äiti ja Anja tekivät seipäitä ja minä olin lähinnä tappien laitossa ja käsin kasasin heiniä seipään alatapin päälle.

Heinänteon jälkeen sitten ruvettiin jo tekemään suuria lautalaatikoita ja kokoilemaan tavaroita niihin. Osoitteita kirjoitettiin, määränpää oli Laukaan pitäjä Keski-Suomessa. Hilikka lähti karjan kanssa syyskuun alussa ja äiti, Pentti ja minä ennen syyskuun puolta väliä. Isä lähti saattamaan meitä asemalle hevosella, olihan meillä monta kantamusta ja nyyttiä mukana. Kun alettiin kääntyä savikuopan kohdalta lepikon taa, minkä jälkeen kotia ei enää näkyisi, isä sanoi vapisevalla äänellä: ”Katsokua nyt niittä koin viimisen kerran.” Ja niinhän se olikin. Äiti alkoi itkeä ja kaikki me itkettiin. Pentti vain ei oikein vielä ymmärtänyt asiaa.

Lähdimme yhtä matkaa Lempi-tädin (äidin sisar), Aune-tädin (Toivo-sedän sisar) ja serkkujen Kirstin, Kertun, Kaukon ja Kaarinan kanssa Kuokkaniemen asemalta. Juna oli tavallinen matkustajajuna, ei evakkojuna. Evakkojunassa oli härkävaunut ja se vei määränpäähän ilman junanmuuttoa. Meidän juna oli tupaten täynnä kansaa, etupäässä sotilaita. Ei me päästy istumaan kaikki, sen muistan, että meillä oli eväiksi poimittu keltaiseen peltirasiaan karviaismarjoja. Rasian kyljessä luki ”Hangon keksejä”.

Junaa vaihdettiin Kouvolassa. Meille suuremmille lapsille oli annettu omat kantamukset. Minun piti huolehtia parin litran maitopeilarista, Kirsti huolehti 5-vuotiaasta Kaukosta ja Kertulla oli huoli koulurepusta, jossa oli vain pari viikkoa käytetty aapinen. Sen verran oli kerinnyt käydä eka luokkaa. Äiti ja Aune-täti haalivat matkatavaroita ja Lempi-täti kantoi pärekorissa neljän kuukauden ikäistä Kaarina-vauvaa ja me muut yritettiin seurata tungoksessa häntä. Pentti hätääntyi, kun äitiä ei näkynyt ja lähti itkien juoksemaan tavaravaunulle päin, mihin äiti Aune-tädin kanssa oli mennyt tavaroita vastaanottamaan. Minulle tuli hätä, nyt se eksyy porukasta, itkien juoksin perään, maito vain loiskui peilarissa.

Kouvolasta jatkettiin Mikkeliin, jossa oltiin varmaan vasta iltamyöhällä. Ainakin muistan, kuinka nukutti ja väsytti. Mikkelin asemahuoneen lattialle levitettiin sanomalehtiä ja niin koko sakki pääsi pitkäkseen. Ikäni muistan, miten hyvältä tuntui, kun sai mennä makuulle ja uni tuli heti. Aamulla lähdettiin vähän

kävelyllä puistoon. Tästä on muistona valokuva, jonka joku katuvalokuvaaja otti, ja saimme sen heti valmiina mukaamme. Siinä me lapset seisomme rivissä, paitsi Pentti, joka ei moiseen suostunut ja käveli arvokkaasti pois päin. Kuvaaja kuvasi nopeasti, niinpä hän näkyy kuvassa taustalla selin meihin.

Seuraava mielikuva onkin sitten Laukaasta, missä meidät vietiin kansakoululle ja saimme majoittua luokkahuoneeseen. Se oli ihan hauskaa, kun oli tilaa juosta ja liikkua. Muitakin evakkoperheitä oli siellä. Illalla aloimme esittää ohjelmaa. Nousimme korokkeelle ja lauloimme Kertun kanssa kaikki osaamme lastenlaulut ja -virret. Yleisö kuunteli liikuttuneena.

Pian selvisi, mihin päin pitäjää meidät oli sijoitettu. Paikka olikin kaukana ja taas piti mennä junalla, ensin Jyväskylään ja sieltä itään päin Leppälahden asemalle. Asemalla odotti mies hevoskyyteineen, kaikki me mahduttiin karruun ja pari kilometrin päässä olikin Heikkilän talo, josta meille tuli asuinpaikka lähes kolmeksi vuodeksi. Lempi-tädin perhe jatkoi matkaa kilometrin verran Kuivikon taloon.

Heikkilän portilla Elsa-emäntä ojensi äidille avaimen ja näytti lammashaan takana olevaa pientä [harmaata mökkiä](#), johon saisimme mennä asumaan. Tiheän puuaidan ympäröimä mökki oli kahden suuren kuusen välissä. Siinä oli pieni keittiö ja kamari, molempiin eri sisäänkäynti ja lautaeteinen komeroineen. Toisessa huoneessa asui helsinkiläisrouva Leila-tyttönsä kanssa, he olivat sotaa paossa ja lähtivätkin aika pian pois.

Leila oli lähes minun ikäinen ja opasteli minua Heikkilän tanhuvilla. Muistan, kuinka ahtauduimme talon koirankoppiin molemmat yhtä aikaa, eikä koppi ollut isolle koiralle tarkoitettu. Puutarhassa helottivat viinimarjat punaisina, kyllä teki mieli ottaa, mutta äiti oli sanonut, ettei mihinkään talon tavaraan saa koskea.

Tuli syyskuun 19. päivä ja äiti meni naapurimökkiin kuuntelemaan uutisia. Silloin selvisi, Karjala oli menetetty lopullisesti. Muistan äidin itkun ja epätoivon, hän oli varmaan elättänyt vielä toivoa toisenlaisesta rajankäynnistä. Seuraavana päivänä täytin 9 vuotta, tuskin sitä itsekään muistin, ei mitään lahjoja enkä huomiota tietysti odottanutkaan. Kymmenen päivän päästä Pentistä tuli nelivuotias.

Yhtenä päivänä sitten Hilikka ilmestyi ovelle ja kertoi, että lehmät ovat Leppälahden asemalla puihin sidottuna. Kyllä äiti ihmetteli, kun kuuli, että kaikki olivat tallella. Iloisena he lähtivät niitä hakemaan. Tuntui jo paljon paremmalta, kun meitä oli jo enemmän koossa. Pian sitten Anjakin ilmestyi yhden lehmän kanssa ja viimeisenä isä hevosella ajaen. Hänellä oli kuormassa viljaa, taisi olla lihatiinukin ja äidin piironki, minkä sisällä oli liinavaattemme. Vähäiset huonekalutkin löytyivät Laukaan asemalta, joten mökki alkoi tuntua kotoisemmalta. Tuli tieto koulun alkamisesta. Se olikin kaukana, 6 km matkaa,

mikä piti tehdä junassa, koska mitään muuta tietä kuin rautatie ei ollut sinne. Välillä oli Pönttövuori tunneleinen. Kyllä minä jännitin kovasti, mutta naapurimökin Yrjön ja Anjan kanssa sain lähteä yhtä matkaa ja opin kulkemisen niksit. Koulu oli kaksiohjelmainen, joten luokat 3–6 olivat samassa luokkahuoneessa.

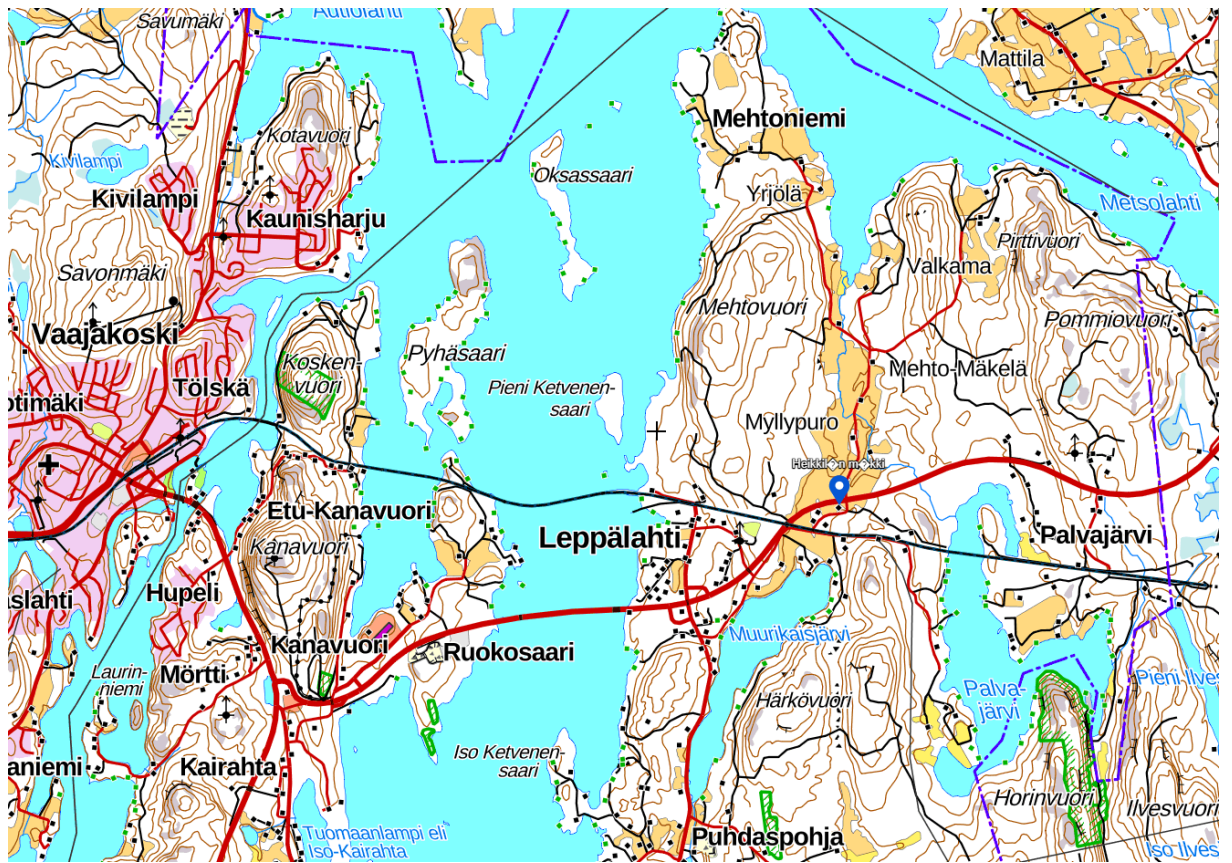
Meitä oli varmaan lähes 40 oppilasta, ja isot pojat olivat levottomia ja opettaja hermostunut ja väsynyt, joten ei tunneilla oikein opittu. Kärsin kovasti melusta, olinhan tottunut Ilomäen koulussa sääntilliseen ja vaativaan opettajaan ja lyhyeen koulumatkaan. Mutta kaikkeen tottuu. Ongelmana oli se, että kotiin pääsi vasta puoli viiden junassa eli ”motissa” ja kova nälkä oli koulun jälkeen junaa odottaessa. Meitä oli aika monta, jotka kulkivat samalla tavalla, joten keksittiin kaikenlaisia ajanvietteitä ja leikkejä.

Isällä ja äidillä oli varmaan paljon huolta suojan saamisesta lehmille ja niiden rehuista, mutta minä en ymmärtänyt sitä murehtia.

Siitä se elämä alkoi luistaa päivä kerrallaan.

*Kirjoitti Terttu Tuomaan tytär 4.12. 2006
(Terttu Varila)*

<https://asiointi.maanmittauslaitos.fi/karttapaikka/>

[Leppälahti, Heikkilän mökki](#)